

چالش‌های حقوقی ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت و قطعنامه‌های تحریمی

سهیلا کوشا^۱
محمدعلی اسکندری^۲

چکیده: یکی از نکات محوری در مواضع مقامات جمهوری اسلامی ایران، تأکید بر "غیرقانونی بودن" تصمیمات و اقدامات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و شورای امنیت درخصوص برنامه هسته‌ای صلح‌آمیز کشورمان می‌باشد. مقاله حاضر با تمرکز بر اصول و موازین حقوق بین‌الملل خاص و عام، قواعد آمره، مقررات خاص اساسنامه آژانس و منشور سازمان ملل و همچنین قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، به اثبات سیاسی بودن اقدامات آژانس و شورای امنیت و انحراف این دو نهاد بین‌المللی از موازین فنی و حقوقی می‌پردازد.

واژگان کلیدی: سازمان ملل، شورای امنیت، منشور، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، شورای حکام، قطعنامه، قواعد آمره، اصول مسلم حقوق بین‌الملل، ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. خانم دکتر سهیلا کوشا، استادیار حقوق بین‌الملل دانشگاه پیام نور kosha_s@yahoo.com

۲. آقای محمدعلی اسکندری، کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل Eskandari10@yahoo.com

مقدمه

شورای امنیت در بررسی پرونده هسته‌ای ایران و اعمال تحریم‌های اقتصادی، باید ابتدا یکی از وضعیت‌های تهدید علیه صلح، نقض صلح و عمل تجاوز قبل از متوسل شدن به فصل هفتم منشور سازمان ملل را اثبات می‌نمود. تمامی تصمیمات و اقدامات شورای امنیت باید با رعایت اصول و اهداف سازمان ملل و منطبق با منشور سازمان ملل و همچنین مبتنی بر روح حاکم بر مقدمه منشور سازمان ملل باشد. یافته‌های تحقیق حاضر نشانگر آن است که ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای حکام و متعاقباً به شورای امنیت سازمان ملل، مسیر حقوقی لازمه را طی نکرده و در مسیر سیاسی و شتاب زده خود، اصول و موازین حقوق بین‌الملل خاص و عام، قواعد آمره، مقررات خاص اساسنامه آژانس و منشور سازمان ملل و همچنین قواعد حقوق بشر و حقوق بشردوستانه را نقض کرده است.

الف) ابعاد غیر حقوقی اقدامات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی

ارتقای همکاری‌ها و بازدارندگی دو هدف اصلی و غایی آژانس و معاهده ان‌پی‌تی را تشکیل می‌دهند. این دو هدف به صراحت در اساسنامه آژانس و مواد ۱ تا ۵ معاهده ان‌پی‌تی^۱ درج شده است. آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در سال ۱۹۵۷ با هدف منع دولت‌ها از انحراف مواد و تجهیزات هسته‌ای به مصارف نظامی و غیرصلح‌آمیز تأسیس شد و مسئولیت بازرسی و نظارت بر فعالیت‌های هسته‌ای دولت‌ها را به عهده گرفت. همین‌طور آژانس مسئولیت پیدا کرد تا کاربردهای صلح‌آمیز علوم و فنون هسته‌ای را در سراسر جهان توسعه داده و در این زمینه کمک‌های لازم و ممکن را برای اعضای خود فراهم آورد (رضایی پیش‌رباط، ۱۳۸۶). توسعه سهم انرژی اتمی در سراسر جهان و تسریع در دستیابی سایر کشورها به انرژی اتمی به عنوان هدفی توسعه‌ای و ارتقایی در ماده سوم اساسنامه آژانس بین‌المللی انرژی تبیین شده است. این ماده اساسنامه، آژانس را موظف می‌نماید که از طریق تبادل اطلاعات، مبادله دانشمندان، مبادله مواد و

۱. معاهده عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای موسوم به ان‌پی‌تی مصوب ۱۹۶۸ شامل پنج اصل است که در قطعنامه شماره ۲۰۲۸ مجمع عمومی مطرح شده است. این معاهده در اصل موافقت‌نامه‌ای است که کشورهای دارای سلاح‌های هسته‌ای و کشورهای فاقد سلاح‌های هسته‌ای آن را امضا کرده‌اند. معاهده ان‌پی‌تی درباره این است که چگونه کشورهای فاقد فناوری هسته‌ای بتوانند از مزایای انرژی هسته‌ای صلح‌آمیز به بهترین نحو ممکن سود جویند و در عین حال بکوشند تا صلح و امنیت بین‌المللی نیز به مخاطره نیفتد.

تجهیزات و ارائه خدمات، تحقیق و توسعه دانش هسته‌ای، زمینه بهره‌برداری از این انرژی برای مقاصد غیرنظامی در سراسر جهان را تشویق، تسهیل و مساعدت نماید. ایران نیز همانند کشورهای دیگر با هدف برخورداری از مزایای آژانس انرژی اتمی و همچنین همکاری در کنار سایر دولت‌ها برای مقابله با تهدیدات سلاح‌های مخرب هسته‌ای به جمع امضاکنندگان پیوست و خود را متعهد به موازین و مقررات مربوطه نمود.

لیکن، حمله‌های تبلیغی و رسانه‌ای آمریکا و هم‌پیمانان غربی‌اش از سال ۱۳۸۰ به بعد پرونده ایران را در سال ۱۳۸۲ وارد دستور کار شورای حکام نمود. این در حالی است که آقای البرادعی مدیر کل آژانس در سال ۱۳۸۱ در مصاحبه‌ای با شبکه خبری سی‌ان‌ان صراحتاً اعلام داشت که آژانس کاملاً از تأسیسات ایران مطلع بوده و چنین اخباری برای آژانس تازه نیست. وی تصریح می‌کند که هدف از تأسیسات ایران را درک می‌کند و معتقد است که تحت کنترل دقیق و در راستای کاربردهای صلح‌جویانه قرار دارند (مصاحبه البرادعی، ۱۳۸۱).

اساسنامه آژانس انرژی اتمی حقوق و تعهداتی را همزمان برای دولت‌های عضو مقرر می‌دارد. حق برخورداری از انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای محور اصلی ماده ۴ و تعهد برای مذاکره به منظور خلع سلاح هسته‌ای در ماده ۶ معاهده ان‌پی‌تی درج شده است. کشورهای دارای سلاح هسته‌ای تکلیف خلع سلاح را عملی نکرده و انواع پیشرفته‌تری از تسلیحات اتمی را همواره می‌آزمایند و همزمان با استفاده از نفوذ بالای خود بیشترین تکالیف را بر اعضای آژانس تحمیل نموده و حتی کمترین تکلیف و تعهد را خصوصاً براساس ماده ۴ اساسنامه برای مساعدت در مسیر استفاده کشورهای در حال توسعه از انرژی صلح‌آمیز تقبل نمی‌نمایند.^۱

۱. معاهده ان‌پی‌تی اگرچه توانسته است موفقیت‌های نسبی را در راستای جلوگیری از گسترش افقی سلاح‌های هسته‌ای به دست آورد یعنی مانع انتقال این سلاح به دولت‌های فاقد سلاح‌های هسته‌ای شود و تاحدودی نیز جلوی مسابقات تسلیحاتی دولت‌های دارای سلاح‌های هسته‌ای را بگیرد اما درخصوص عدم گسترش عمودی تسلیحات هسته‌ای یعنی عدم افزایش قدرت مخرب پنج دولت دارای سلاح‌های هسته‌ای موفق نبوده است. این عدم موفقیت‌ها ناشی از یک رشته اشکالات و نقایص ان‌پی‌تی می‌باشد.

سلسله مراتب احراز عدم پایبندی یک کشور به معاهدات پادمان^۱ بدین شکل است: "احراز عدم پایبندی از سوی بازرسان، گزارش به مدیرکل آژانس، انعکاس موضوع به شورای حکام، درخواست برای اتخاذ اقدامات اصلاحی در مدت زمان معقول و در نهایت اقدام‌های تنبیهی". در ماده چهار موافقت‌نامه همکاری ملل متحد و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی اشاره شده که آژانس باید هرگونه مصداق عدم پایبندی را با استناد به ماده دوازدهم اساسنامه خود به شورای امنیت گزارش دهد (زمانی، ۱۳۸۵). اما اصلی‌ترین انتقاد به شورای حکام آژانس، عدم طی شدن مسیر قانونی فوق و ارجاع غیرفنی، غیرحقوقی و مبتنی بر اعمال فشار سیاسی و شتابزده پرونده هسته‌ای کشورمان به شورای امنیت سازمان ملل می‌باشد. آژانس انرژی اتمی تحت فشارهای بین‌المللی در اوایل امر، بحث تعلیق غنی‌سازی در ایران را مطرح نمود. متعاقباً با افزایش فشارها بر آژانس، شورای حکام در قطعنامه‌های خود، اساسنامه آژانس را به کلی نادیده گرفته و خواستار تعلیق کامل، دائمی و پایدار برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران می‌شود. مواد ۲ و ۳ اساسنامه آژانس و مواد ۳ و ۴ معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، حق استفاده صلح‌آمیز از انرژی اتمی و برخورداری از دانش هسته‌ای را حق همه کشورها می‌داند و حتی در بند ۱ ماده ۴ پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای تصریح شده است که هیچ‌یک از مقررات این پیمان به نحوی تفسیر نخواهد شد که به حقوق غیرقابل تفویض دولت‌های طرف پیمان در راه توسعه تحقیقات و تولید و بهره‌برداری از انرژی هسته‌ای در مقاصد صلح‌جویانه لطمه وارد سازد.

براساس ماده ۱۲ پیش‌نویس مقدماتی کمیسیون حقوق بین‌الملل در مورد مسئولیت‌های سازمان‌های بین‌المللی، هرگاه یک سازمان بین‌المللی، به دولت یا سازمان بین‌المللی دیگر در ارتکاب عمل متخلفانه بین‌المللی کمک یا مساعدت بنماید، به لحاظ

۱. تمامی موافقت‌نامه‌های پادمانی جامع بین کشورهای غیر هسته‌ای و آژانس بر اساس سومین ماده ان پی تی منعقد می‌گردد. این موافقت‌نامه‌ها، کشور عضو را ملزم می‌نمایند تا پادمان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را نسبت به تمامی مواد شکافت‌پذیر منبع یا ویژه خود بپذیرند. از طرفی آن‌ها را ملزم می‌کند تا سیستم کنترل و شمارش مواد تحت پادمان را ایجاد نمایند. آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در برخی از کشورها، پادمان‌هایی را اعمال می‌کند که جامع نیستند، اما ناظر به برخی از مواد خاص هستند. این موافقت‌نامه‌های پادمانی، مواد هسته‌ای، غیر هسته‌ای مانند آب سنگین، تأسیسات و تجهیزات هسته‌ای که باید تحت پادمان قرار گیرند را مشخص می‌کند. طبق چنین موافقت‌نامه‌هایی، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ملزم است که از عدم انحراف مواد و اقلام مشخص شده برای مقاصد نظامی اطمینان حاصل کند.

بین‌المللی مسئول این عمل است، به شرط این که الف) سازمان بین‌المللی مزبور با علم و آگاهی نسبت به شرایط آن عمل متخلفانه بین‌المللی به ارائه کمک یا مساعدت مبادرت ورزد، ب) عمل مزبور اگر توسط آن سازمان ارتکاب می‌یافت خود به لحاظ بین‌المللی تخلف محسوب می‌شد (زمانی، ۱۳۸۸: ۲۶۱). اما شورای حکام به مرور سیاست را بر حقوق و الزامات حقوقی خود حاکم می‌نماید و غیرحقوقی‌ترین خواسته خود مبنی بر الزام فوری و بدون قید و شرط ایران به امضا و تصویب پروتکل الحاقی^۱ را خواستار می‌شود. بدین‌شکل یکی از پایه‌های اصلی و شاکله‌های اساسی حقوق بین‌الملل که همانا اصل رضایت کشورها در پذیرش تعهدات بین‌المللی است و نشانه‌ای از دموکراسی در سطح بین‌الملل می‌باشد را به لرزه می‌اندازد.

ب) ابعاد غیر حقوقی اقدامات شورای امنیت

در سال ۱۳۸۴ پرونده ایران به صورتی شتاب‌زده و بر خلاف موازین حقوق بین‌الملل به شورای امنیت ارجاع شد. راه‌های مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات مذکور در ماده ۳۳ منشور سازمان ملل متحد مانند آشتی، کمیسیون تحقیق، میانجی‌گری و مساعی جمیله که باید مجرا می‌گردید، طی نشد و یا رها گردید. راهکارهای حقوقی همچون داوری و رجوع به دیوان بین‌المللی دادگستری که در منشور ملل متحد پیش‌بینی شده‌اند، نیز مورد استفاده قرار نگرفت.

براساس مواد ۴۰ و ۴۱ منشور ملل متحد، فعالیت‌های ایران به هیچ‌وجه نمی‌توانسته خطری برای صلح و امنیت بین‌المللی باشد. برای این که به صراحت مصادیق نقض صلح و امنیت بین‌المللی را شمار نموده‌اند که عبارتند از: آغاز جنگ، نقض آتش‌بس و تهدید همسایگان. هیچ‌یک از موارد فوق در مورد کشورمان صدق نمی‌کند، ایران وارد جنگی نشده، آتش‌بسی را نقض نکرده است و نه تنها همسایگان خود را تهدید نکرده بلکه همواره توسط سایر کشورها و همچنین رژیم صهیونیستی مورد تهدید واقع شده‌است. همچنین، ماده ۳۹ منشور نیز شورای امنیت را مکلف به

۱. پروتکل الحاقی به منظور تقویت کارآمدی و بهبود کارایی نظام پادمان‌های آژانس در ۱۵ مه ۱۹۹۷ به تصویب رسید. کشورهایی که دارای موافقتنامه پادمانی جامع با آژانس هستند، می‌توانند این پروتکل را نیز منعقد نمایند. لازم‌الاجرا شدن پروتکل برای کشور عضو مربوطه بسته به تصویب آن در مجالس قانون‌گذاری است. آژانس از طریق پروتکل الحاقی دسترسی کامل‌تری به کل فعالیت‌های مرتبط به امور هسته‌ای کشورهای عضو داشته و قادر خواهد بود از فعالیت‌های اظهار نشده احتمالی نیز بازرسی نماید.

احراز یکی از شرایط سه گانه "تهدید علیه صلح و امنیت بین‌المللی، نقض صلح و یا تجاوز" قبل از اتخاذ هرگونه تصمیمی نموده است. تهدیدات ادعایی نیز باید "مبنایی واقع‌گرایانه و حقوقی داشته و دارای آثار فوری و ملموس باشند، نه آن که صرفاً براساس اطلاعات غرض‌ورزانه و مبتنی بر اعمال فشارهای هدفمند" باشند.

اعضای سازمان ملل موظف هستند که براساس ماده ۲۴ منشور ملل متحد از قطعنامه‌ها و تصمیمات شورای امنیت تبعیت نمایند و این امر مربوط به تصمیمات اتخاذی شورای امنیت طبق فصل هفتم منشور می‌باشد. اما بلافاصله ماده ۱۲۵ منشور به تشریح و تبیین بیشتر موضوع پرداخته و مقرر می‌دارد که تبعیت از شورای امنیت صرفاً منوط به آن دسته از اقدامات شورای امنیت است که منطبق با موازین و مقررات منشور آغاز شده باشد. شورای امنیت براساس ماده اول منشور سازمان ملل، متعهد شده است که براساس اصول عدالت و حقوق بین‌الملل عمل نماید. امروزه تردیدی وجود ندارد که وظایف شورای امنیت باید مبتنی بر اصول بنیادین حقوق بین‌الملل و قواعد آمره بین‌المللی باشد. لذا آن دسته از اقدامات شورای امنیت که مغایر با موازین فوق باشد نه تنها فاقد مشروعیت و بی‌اعتبار می‌باشند، بلکه دولت‌ها می‌توانند به آن معترض شده و از اجرای دستورات شورای امنیت امتناع ورزند. سازمان ملل علی‌الاصول باید یک نهاد بین‌المللی مبتنی بر حکومت قانون باشد. در نتیجه، تمامی ارکان آن باید در انجام فعالیت‌های خود براساس موازین منشور سازمان ملل عمل کنند. هرگونه قصوری در این امر، همانا منجر به فعالیت‌های غیرقانونی می‌شود. هرگاه شورای امنیت در مسیر اعمال تحریم براساس ماده ۴۱ اقدام می‌کند باید مواد یک و دو منشور که در آن اهداف و اصول سازمان ملل تبیین شده است را مد نظر داشته باشد.

دیوان بین‌المللی دادگستری هم در نظریه مشورتی خود در سال ۱۹۷۱ (پرونده مداخله آفریقای جنوبی در نامیبیا) اعلام می‌دارد که دولت‌های عضو الزامی برای اجرای تصمیمات شورای امنیت ندارند مگر زمانی که چنین تصمیماتی منطبق با منشور ملل متحد باشد (غریب‌آبادی، ۱۳۸۷).

۱. ماده ۲۵- اعضای ملل متحد موافقت می‌نمایند که تصمیمات شورای امنیت را بر طبق این منشور قبول و اجرا نمایند.

الزام ایران به امضای پروتکل^۱ و اجرای فوری آن، فی‌نفسه ناقض موازین حقوق بین‌الملل از جمله عدم تهدید یا توسل به زور^۲، اصل احترام به حاکمیت و استقلال سیاسی کشورها و نیز اصل برابری کشورهاست.^۳ این در حالی است که در مقابل، طبق اعلام آژانس، تا سال ۲۰۰۷ یعنی در زمانی که تصویب پروتکل الحاقی اجباراً از ایران درخواست می‌شود، ۱۲۱ کشور پروتکل الحاقی را تصویب نکرده‌اند.

شورای امنیت خود را متولی تأمین صلح و امنیت بین‌المللی می‌داند لیکن در پرونده هسته‌ای کشورمان مسیر حقوقی را رها نموده و منافع آمریکا و کشورهای همسوی آن را با صدور قطعنامه‌های غیرحقوقی و برخوردی گزینشی لحاظ نموده است. اما این دقیقاً مصداق صلحی است که با نقض قواعد آمره، حقوق بشر و بشردوستانه برقرار شود. این صلح، صلحی شکننده یا در مفهومی موسع جز تهدیدی علیه صلح نیست. بنابراین، با توجه به ضربات مهلکی که تحریم‌های جامع شورای امنیت بر افراد بی‌گناه وارد آورده‌اند و با در نظر گرفتن هدف شورا از اعمال این‌گونه تحریم‌ها که همانا برقراری صلح و امنیت جهانی است، می‌توان چنین ادعان داشت که این‌گونه تحریم‌ها منجر به نقض حقوق بشر، در بلندمدت می‌گردد که خود از موجبات تهدید صلح خواهند بود و شورا با اعمال چنین تحریم‌هایی نقض‌غرض کرده‌است. شورای امنیت در رویه خود بر این حقیقت صحه گذاشته‌است. این امر می‌تواند از اعتبار تصمیمات شورا در سطح جامعه بین‌المللی بکاهد (زمانی، مظاهری، ۱۳۹۰: ۱۲۲-۱۲۱).

۱. پروتکل الحاقی در واقع یک نوع موافقت نامه بازرسی و نظارت است که برای تقویت و تکمیل پادمان‌های نظارتی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تهیه گردیده است. این پروتکل توسط شورای حکام در ۱۵ می ۱۹۹۷ تصویب و به معاهده ان‌پی‌تی ملحق گردید. از آن جا که شورای حکام آژانس مطالعه‌ای را به منظور تهیه پیشنهادی در زمینه تقویت مؤثر سیستم نظارتی از سال ۱۹۹۳ به مدت دو سال تصویب کرده بود، این پروتکل موسوم به ۹۳+۲ است. این پروتکل در اصل نمونه یا الگوی یک موافقتنامه دوجانبه بین آژانس و دولت‌های پذیرنده است. پروتکل الحاقی موسوم به پروتکل ۹۳+۲ دارای یک مقدمه، ۱۸ ماده و دو ضمیمه است که مکمل و متمم ماده سوم ان‌پی‌تی است. اساس این پروتکل به‌گونه‌ای طراحی شده است تا با کسب اطلاعات بیشتر و دسترسی گسترده‌تر به محل‌های فعالیت‌های هسته‌ای و غیرهسته‌ای و حتی غیرهسته‌ای دولت‌ها، فعالیت‌های هسته‌ای مخفیانه احتمالی دولت‌ها را کشف و از دسترسی آن‌ها به سلاح‌های هسته‌ای جلوگیری کند.

۲. بند ۴ ماده دو منشور.

۳. بند ۲ ماده ۱ منشور و بند ۱ ماده دو منشور.

اما برنامه هسته‌ای ایران سمبلی از تلاش‌های کشورهای در حال توسعه برای کسب دانش هسته‌ای و بهره‌برداری صلح‌آمیز می‌باشد. یکی از اساتید حقوق معتقد است: مسئله هسته‌ای ایران فقط مربوط به ایران نیست، بلکه مربوط به جذابیت نظام عدم تکثیر سلاح‌های هسته‌ای و عدم تبعیض در تولید و بهره‌برداری از انرژی هسته‌ای است. اگر قرار باشد حق غنی‌سازی ایران نادیده گرفته شود و ایران چنین امری را قبول نماید، این موضع‌گیری خللی به نظام عدم تکثیر سلاح‌های هسته‌ای و عدم تبعیض در تولید و بهره‌برداری از انرژی هسته‌ای وارد خواهد کرد (ممتاز، ۱۳۸۸).

شورای امنیت امروزه تقریباً خود را درگیر تحریم‌ها در چهار قاره نموده و بیش از ده‌ها تحریم علیه دولت‌ها و افراد وضع کرده است. این تحریم‌ها امروزه از بحث تجارت غیرقانونی الماس تا مبحث تروریسم بین‌المللی را شامل می‌شود و تاکنون ۲۵ رژیم تحریمی اعمال شده و ۱۱ رژیم تحریمی در حال حاضر فعال است.

براساس یکی از تحقیقاتی که در سال ۱۹۹۶ انجام شده است، بعد از اعمال تحریم‌ها، تا سال ۱۹۹۶ حدود ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی عراق کاهش یافته است. همچنین، براساس تحقیق دیگری که توسط یونیسف و دولت عراق تهیه شده است، آمار مرگ در میان کودکان عراقی زیر ۵ سال از ۵۶ نفر در هزار بین سال‌های ۱۹۴۸ تا ۱۹۸۹ به ۱۳۱ نفر در هزار در بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹ منجر شده و علت امر تحریم‌های اقتصادی سازمان ملل بوده است. براساس اعلام سازمان یونیسف ماهانه ۵۰۰۰ تا ۶ هزار نفر از کودکان عراقی به دلیل کمبود مواد غذایی و دارویی می‌میرند (Kondoch: 279-280). اعتلای حقوق بشر و ارزش انسانی و ایجاد شرایط بهتر برای زندگی، از جمله اهداف اساسی مندرج در مقدمه منشور سازمان ملل می‌باشد. لیکن شورای حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ملل متحد نیز صرف اعمال تحریم‌ها را مناسب ندانسته و در دسامبر ۱۹۹۰ بر این نکته تأکید می‌نماید که حمایت از حقوق اقشار آسیب‌پذیر کشورهای هدف تحریم، ضروری است و با صراحت اعلام می‌دارد که تحریم‌ها این قابلیت را دارند که حقوق بنیادین اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی افراد را نقض نمایند.^۱

۱. شورای اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل متحد معروف به اکوسوک، یکی از پنج رکن اصلی سازمان ملل متحد است که فصل دهم منشور به آن اختصاص دارد. این شورا مسئولیت توجه و رسیدگی به امور اجتماعی، اقتصادی و امور مربوط به ۱۴ آژانس تخصصی سازمان ملل را به عهده دارد www.un.org/ecosoc.

اقدامات سازمان‌های بین‌المللی هنگامی می‌تواند منشأ مسئولیت سازمان به‌شمار آیند که ناقض تعهدات بین‌المللی آن باشند، تعهداتی که در مفهوم وسیع از سند تأسیس سازمان، موافقتنامه‌های بین‌المللی، حقوق بین‌الملل عرفی، اصول حقوقی و اعمال یک‌جانبه سازمان منبث می‌شوند. هر رفتار سازمان که با مفاد این تعهدات مغایر باشد قطع‌نظر از منشأ تعهد، عمل متخلفانه بین‌المللی محسوب می‌شود و باعث مسئولیت آن سازمان می‌گردد (زمانی، ۱۳۸۸: ۲۵۰).

ج) مغایرت اقدامات شورای امنیت و آژانس با اصول حقوق بین‌الملل، قواعد آمره، حقوق بشر و حقوق بشردوستانه

۱. عدم انطباق با اصول و قواعد مسلم حقوق بین‌الملل و قواعد آمره

حسن‌نیت یک اصل اساسی حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل است. آمریکا و سه کشور اروپایی بانی قطعنامه‌های تحریمی علیه ایران، با اصرار شرط می‌نمایند که ایران در ابتدا باید غنی‌سازی را تعلیق نماید که این امر با حسن‌نیت تضاد دارد. حال آن که نفس تعلیق بر اساس منشور و اساسنامه آژانس در پرونده هسته‌ای ایران جایگاه و مبنایی فنی و حقوقی ندارد. حتی تعلیق مبتنی بر حسن‌نیت پیشگامانه ایران نیز منجر به ادامه حسن‌نیت توسط آمریکا و کشورهای همسویش نمی‌شود. حقوقی چون حق تعیین سرنوشت، حق توسعه و حق ملت‌ها برای بهره‌برداری از منابع طبیعی از جمله حقوق اساسی، بنیادین و غیرقابل انکار ملت‌ها و کشورها می‌باشد. بدیهی است هر نوع انکار چنین حقی و ممانعت از احقاق آن، مسئولیت بین‌المللی را به دنبال داشته و کشورها و ملت‌های آسیب‌دیده، حق دریافت خسارت و غرامت فوری، کامل و مؤثر را دارند.

شورای امنیت براساس اولین ماده منشور، متعهد شده است که براساس اصول عدالت و حقوق بین‌الملل عمل کند و بر مبنای دومین ماده منشور، سازمان ملل متعهد می‌گردد که تساوی حاکمیت تمامی اعضا را تضمین نماید. در مقابل، برخی از کشورها نیز سعی می‌نمایند که سازمان ملل و خصوصاً شورای امنیت را ابزاری برای تحقق اهداف و منافع ملی خود و به ضرر منافع سایر کشورها قرار دهند. بند هفتم ماده دو^۱ منشور

۱. بند هفتم ماده دوم منشور: هیچیک از مقررات مندرج در این منشور، ملل متحد را مجاز نمی‌دارد در اموری که ذاتاً جزو صلاحیت داخلی هر کشوری است دخالت نماید و اعضا را نیز ملزم نمی‌کند که چنین موضوعاتی را تابع مقررات این منشور قرار دهند لیکن این اصل به اعمال اقدامات قهری پیش‌بینی شده در فصل هفتم لطمه وارد نخواهد آورد.

سازمان ملل نیز به حمایت از حقوق کشورهای جهان سوم و در حال توسعه پرداخته و تصریح می‌نماید که هیچ یک از مقررات مندرج در منشور، سازمان ملل متحد را مجاز نمی‌دارد که در اموری که ذاتاً جزو صلاحیت داخلی هر کشور است دخالت کند. اصل اساسی عدم مداخله که در بسیاری از معاهدات بین‌المللی، عرف بین‌المللی، رویه‌های حقوقی و آرای دیوان بین‌المللی دادگستری جایگاه ویژه‌ای دارد، شامل انواع مداخله مستقیم و غیرمستقیم می‌شود. اما شورای امنیت با اعمال تحریم‌های خود علیه ایران، به صورت مستقیم و غیرمستقیم در امور داخلی ایران مداخله نموده است. همچنین حق توسعه در اعلامیه وین ۱۹۹۳ به عنوان بخشی تفکیک‌ناپذیر از حقوق بنیادین و اساسی بشر تعریف شده است.^۱ حق تعیین سرنوشت نیز با صراحت در بند دوم ماده اول منشور تصریح شده است. اما باز هم، تحریم‌هایی برخلاف چنین موازینی علیه کشورمان تصویب می‌گردد که در تعارض آشکار با حقوق حقه مردم ایران و حتی نسل‌های بعدی می‌باشد. به‌گونه‌ای که می‌توان بیان داشت اقدام متقابل علیه کشورمان نمی‌تواند جایگاه حقوقی داشته باشد. اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل حاکم بر روابط دوستانه و همکاری میان دولت‌ها مصوب ۱۹۷۰ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، تصریح بر رعایت اصول دوستی و همکاری بین دولت‌های عضو دارد که از اسناد مهم بین‌المللی در زمینه قواعد حاکم بر مسئولیت و رفتار دولت‌ها است که بارها بر این امر تأکید شده است (حسینی، ۱۳۹۱).

یکی از حقوق اساسی و ذاتی کشورها حق دفاع مشروع مذکور در ماده ۵۱ منشور می‌باشد. لذا نمی‌توان دولت‌های عضو سازمان ملل متحد را از حقوق ذاتی‌شان یعنی برخورداری از تسلیحات دفاعی محروم ساخت. ماده چهارم منشور حق دفاع مشروع را در اقدامات موقتی تضمین نموده است و چگونه می‌توان کشوری را از دستیابی به سلاح‌های متعارف بازداشت و قبول کرد که همزمان بسیاری از دولت‌های عضو دسترسی کامل به سلاح‌های غیر متعارف داشته باشند.

شورای امنیت برای خود حقی غیرقانونی را مسلم فرض کرده و وارد مباحث موشکی ایران نیز می‌شود. کشورها حق دارند به شیوه‌هایی که در صلاحیت ذاتی ایشان است، شیوه‌ها و راهکارهایی متعارف را برای دفاع از کشور و ملت خویش اتخاذ نمایند. منشور سازمان ملل نیز چنین حقی را برای اعضای سازمان ملل به رسمیت شناخته است. دولت ایران نیز به نمایندگی از سوی مردم، تلاش‌هایی متعارف را برای توسعه

1. <http://www.unic-ir.org/hr/declaration-vienna.htm>

برنامه موشکی خود انجام داده است که با استانداردهای بین‌المللی انطباق کامل داشته و امری متعارف و مشروع می‌باشد.

۲. عدم انطباق با اصول و موازین تجاری و اقتصادی

یکی از مهم‌ترین منابع حقوق بین‌الملل، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی سیاسی ۱۹۶۶ مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد می‌باشد. براساس موازین این میثاق، تمامی کشورهای عضو از حقوقی، مانند "حق برخورداری از شرایط عادلانه و مناسب کار، زندگی مناسب و برخورداری از غذا، پوشاک و مسکن کافی، بهداشت، آموزش و پرورش و نیز حق برخورداری از پیشرفت علوم و فنون و حق برخورداری از مزایای دستاوردهای فکری و هنری" برخوردارند. منتقدین تحریم‌های اقتصادی استدلال می‌کنند که جامعه جهانی علاقمندی خود برای اعمال چنین تحریم‌هایی را به دلیل این که حقوق بشری خدشه‌دار می‌شود را از دست داده است... همچنین، امروزه اعتقاد بر این است که جامعه جهانی باید راه بهتری را برای دستیابی اهداف جهانی پیدا کند. چرا که تحریم‌ها بیشترین آسیب‌ها را به ضعیف‌ترین افراد جوامع تحریم‌شده وارد می‌کنند و حکام و مسئولین کشورها آخرین افرادی هستند که دچار آسیب می‌شوند و لذا در مسیر اعمال تحریم‌ها غالباً حقوق اساسی افراد آسیب می‌بیند.^۱

کوفی عنان در گزارش سال ۱۹۹۷ خود به سازمان ملل اعلام داشت که نگران خطرات و آسیب‌های تحریم‌ها بر گروه‌های مردمی آسیب‌پذیر و کشورهای ثالث می‌باشد. وی می‌گوید که به‌منظور به حداقل رساندن هزینه‌های انسانی تحریم‌ها بر مردم و جوامع، لازم است که طراحی تحریم‌ها و اعمال آن توسط شورای امنیت اصلاح شود.^۲ این تحریم‌ها نه تنها حقوق نسل‌های کنونی بلکه حقوق نسل‌های آتی را نیز زایل می‌کنند. مگر می‌توان باور کرد که تحریم نفت، بیمه، تبادل تجاری و نقل و انتقالات بانکی حتی برای اتباع کشور و گسترش و نوسازی حوزه‌های نفتی، سرمایه‌گذاری

1. Deploying Sanctions while Protecting Human Rights: Are Humanitarian "Smart" Sanctions Effective? Ella Shagabudinova and Jeffrey Berejikian Journal of Human Rights, 6:59-74, 2007.

<https://www.ucdc.edu/sites/default/files/uploads/documents/Academic/Courses/V12/SB/smartsanctions.pdf>

2. Targeted Sanctions: A Policy Alternative? by Gary Clyde Hufbauer and Barbara Oegg, Peterson Institute for International Economics

<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=37>

خارجی، بانک مرکزی و بسیاری از کالاها، مردم عادی را هدف نخواهد گرفت؟ (حسینی، ۱۳۹۱).

"منشور حقوق و وظایف اقتصادی دولت‌ها" مصوب اجلاس ۱۹۷۴ مجمع عمومی سازمان ملل، اصول نظام نوین اقتصادی را تبیین نموده و تصریح می‌نماید که دولت‌های عضو، باید با مساعدت‌های لازم، مسیر توسعه اقتصادی را از طریق گسترش تجارت بین‌المللی تعقیب نمایند. امروزه چنین حقی به‌عنوان حق تجارت و به‌عنوان یک اصل مهم حقوق بین‌الملل پذیرفته شده است (ممتاز، ۱۳۸۸: ۲۱۸).

کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد یا همان آنکتاد^۱ طی قطعنامه‌ای تحت عنوان عدم مقبولیت اقدامات اقتصادی قهرآمیز، با تأکید فراوان اعلام می‌دارد که کشورها حق اعمال محدودیت، محاصره، ممنوعیت معامله یا سایر مجازات‌های اقتصادی به‌عنوان شکلی از اجبار سیاسی را ندارند که بر توسعه اقتصادی سیاسی و اجتماعی کشورها مؤثر باشد. این سازمان مجدداً تصریح می‌نماید که چنین اقداماتی مغایر ایجاد جو مسالمت‌آمیزی است که لازمه توسعه است. لذا وارد ساختن معاملات و داد و ستد عمومی در مبحث تحریم‌ها و ایجاد محدودیت برای کشورمان در بخش‌های اعتباری، بانکی، صادراتی، بیمه‌ای و مالی از مصادیق بارز نقض حقوق تعاملات تجاری بین‌المللی و موازین حقوق بشری مذکور در اعلامیه حقوق بشر و میثاقین است. همچنین، باید یادآور گردید که در بیانیه الجزایر که سند تأسیس دیوان داوری ایران و آمریکا تلقی می‌شود، یکی از شروط اساسی مذکور در آن، لغو تمام تحریم‌ها از جانب آمریکا بوده است که نه تنها تا کنون محقق نشده بلکه عکس آن نیز عمل شده است.

کنوانسیون مصونیت دولت و اموال آن مصوب ۲۰۰۴ مجمع عمومی ملل متحد نیز، اموال بانک مرکزی و یا سایر نهادهای مالی متعلق به دولت را به‌عنوان اموال خاص دولت تلقی کرده و در ماده ۲۱ به صراحت آن را در کنار اموال نظامی و دیپلماتیک، به‌عنوان دسته‌های خاص اموال دولت محسوب کرده و این‌گونه اموال را مصون تلقی

۱. کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل که به اختصار آنکتاد نامیده می‌شود در سال ۱۹۶۴ با هدف یکپارچگی کشورهای در حال توسعه با اقتصاد جهانی تاسیس شد. آنکتاد یک رکن فرعی مجمع عمومی سازمان ملل متحد است و بر مبنای قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد بنا شده است. آنکتاد در تصمیمات خود در عرصه تجارت بین‌الملل و توسعه اقتصادی مفهوم حاکمیت اقتصادی را علاوه بر حاکمیت سیاسی لحاظ نمود و اصل برابری، همکاری بین‌المللی مبتنی بر انصاف و وابستگی متقابل به نفع کشورهای در حال توسعه را مورد تأکید قرار داده است.

می‌نماید.^۱ اجرای تحریم‌های گسترده علیه بانک مرکزی ایران که جایگاه رفیعی در توسعه اقتصادی کشورمان دارد، بدون تردید برخلاف کنوانسیون فوق بوده و مانع اعمال حاکمیتی ایران می‌گردد.

شورای امنیت با طرح موضوع بازرسی هواپیماها و کشتی‌های ایرانی، امر تحریم‌ها را به دو موضوع مهم و تأثیرگذار بر اقتصاد کشورمان توسعه داده است. آزادی کشتیرانی یکی از مظاهر برجسته تجارت آزاد است و کنوانسیون حقوق دریاهای ۱۹۸۲^۲ بر آن صحنه گذاشته است. مرکز ثقل کنوانسیون حقوق بین‌الملل دریاهای این مفهوم است که برخوردار از حقوق و منافع با تقبل تکالیف و وظایف همراه است و به این ترتیب یک نظم کلی منصفانه بین حقوق و تکالیف ایجاد گردیده است. این مفهوم توازن حقوق و تکالیف در ماده ۳۰۰ این کنوانسیون و رعایت حسن‌نیت را در اجرای تکالیف الزامی و سوءاستفاده از حقوق را منع می‌نماید (پورنوری و حبیبی، ۱۳۸۵: ۱۱). در مقدمه کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حقوق دریاهای چنین آمده است که با اعتقاد به این که تدوین و توسعه حقوق دریا که به موجب این کنوانسیون حاصل شده به تقویت صلح، امنیت، همکاری و روابط دوستانه بین همه ملت‌ها در انطباق با اصول عدالت و حقوق مساوی کمک خواهد کرد و پیشرفت اقتصادی و اجتماعی همه مردم دنیا در انطباق با اهداف و اصول سازمان ملل متحد به نحو مندرج در منشور را تسریع خواهد کرد (پورنوری و حبیبی، ۱۳۸۵: ۳۲).

در ماده ۸۷ کنوانسیون دریاهای هم‌اعلام شده است که دریاهای آزاد بر روی همه کشورها اعم از ساحلی یا محصور در خشکی باز می‌باشند. آزادی دریاهای آزاد مطابق با شرایط مقرر در این کنوانسیون و سایر قواعد حقوق بین‌الملل اعمال می‌شود. این آزادی هم برای کشورهای ساحلی و هم برای کشورهای محصور در خشکی از جمله موارد زیر را شامل می‌باشد: الف) آزادی دریانوردی، ب) آزادی پرواز بر بالای آن... (پورنوری و حبیبی، ۱۳۸۵: ۸۳). ماده ۹۵ این کنوانسیون نیز اعلام می‌دارد که در دریاهای آزاد

۱. ماده واحده - کنوانسیون سازمان ملل متحد در خصوص مصونیت قضایی دولت‌ها و اموال آنها مصوب دوازدهم آذرماه سال ۱۳۸۳ هجری شمسی مجمع عمومی سازمان ملل متحد مشتمل بر سی‌وسه ماده و یک ضمیمه است. این ماده واحده در تاریخ ۱۳۸۷/۲/۲۹ بعد از تصویب در مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان توسط ریاست محترم مجلس به ریاست محترم جمهوری جهت اجرا ابلاغ شده است.

۲. کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق دریاهای یک معاهده بین‌المللی است که در ۱۰ دسامبر ۱۹۸۲ در سومین کنفرانس سازمان ملل متحد در مورد حقوق دریاهای جامائیکا به امضا رسید.

کشتی‌های جنگی از صلاحیت هر کشوری غیر از کشور صاحب پرچم مصونیت کامل دارند و ماده ۹۶ اشعار می‌دارد که کشتی‌های تحت تملک یا اداره یک کشور و صرفاً مورد استفاده برای خدمات غیرتجاری دولتی در دریاهای آزاد از صلاحیت هر کشوری غیر از کشور صاحب پرچم مصونیت کامل خواهند داشت (پور نوری و حبیبی، ۱۳۸۵: ۸۷).

عبور آزاد کشتی‌ها و هواپیماها بر اساس موازین فوق و ایکائو^۱ مسجل است. حال معلوم نیست که دولت ایران از مقررات کدام یک از کنوانسیون‌های فوق عدول کرده است که باید با بازرسی‌هایی از این دست مواجه شده و دچار خسران گردد. معلوم نیست که چرا برخلاف موازین کنوانسیون‌های عام و خاص که بر آزادی تجارت تأکید می‌ورزند و اصولاً سازمان‌های متعدد و برجسته‌ای مانند سازمان تجارت جهانی برای تضمین تجارت آزاد تأسیس شده و فعالیت می‌نمایند، دولت و مردم ایران باید به صورتی غیرحقوقی از چنین حقوق و مزایایی محروم شده و با تکالیف و محرومیت‌هایی مواجه گردند.

۳. عدم انطباق با حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه

بنیان قطعنامه‌های تحریمی و خصوصاً آمریکا و اعضای اتحادیه اروپا، خود را متولیان امر حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه در نظام بین‌المللی می‌دانند. این دست از کشورها، بر نهادهای حقوق بشری بین‌المللی استیلا دارند و به نیکی می‌دانند که تلاش‌های گسترده‌ای خصوصاً در بیست سال گذشته برای اجتناب از آسیب‌های ناشی از تحریم‌های بین‌المللی بر مردم کشورهای تحت تحریم انجام شده است. کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد^۲ به صراحت محدودیت‌های تجاری، محاصره، ممنوعیت معامله و مسدود کردن دارایی‌ها را به عنوان اقدامات اجباری، نامشروع قلمداد نموده بود و اعلام داشت که چنین حقوقی متعلق به نسل‌های کنونی و بعدی بوده و غیرقابل سلب است.^۳

۱. ایکائو یا سازمان بین‌المللی هوانوردی غیرنظامی یک نهاد تخصصی سازمان ملل متحد است که در آوریل ۱۹۴۷ تأسیس گردید. مأموریت ایکائو هماهنگ‌سازی استانداردهای بین‌المللی پروازی و مدیریت خطوط هوایی در سطح جهان است.

۲. کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، زیرمجموعه‌ای از شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد بود که در ۱۰ دسامبر ۱۹۴۶ توسط شورای اقتصادی تشکیل و در ۱۵ مارس ۲۰۰۶ با رأی قاطع مجمع عمومی سازمان ملل متحد با شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد جایگزین شد.

طبق موازین فوق و سایر معاهدات، کنوانسیون‌ها و اساسنامه‌های نهادهای بین‌المللی، امروزه برخورداری افراد حقوقی و حقیقی از حقوقی چون حق بهداشت و سلامت، حق آموزش، حق حداقل استانداردهای زندگی و حق دادرسی منصفانه مسجل و غیرقابل انکار و اغماض می‌باشد. لذا شورای امنیت نمی‌تواند برخلاف چنین موازینی، حقوق حقه مردم کشورمان را نقض نماید. حق بر دادرسی عادلانه در ماده ۱۴ و ۱۵ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز مورد تأکید قرار گرفته است که شامل اصل قانونی بودن جرایم، اصل برائت، حق بر علنی بودن محاکمات و حق بر تجدیدنظرخواهی نیز می‌شود. نقض حق بر دادرسی عادلانه توسط شورای امنیت زمانی روی داد که این شورا از طریق کمیته تحریم‌ها، اقداماتی علیه افراد انجام داد، بدون این که به صورت همزمان امکان هرگونه شکایت و دادخواهی را برای افراد قائل شود تا بتوانند اعتراض خود را نسبت به اقدامات اتخاذی شورا مطرح کنند (زمانی و مظاهری، ۱۳۹۰: ۱۳۳).

اصل تفکیک ایجاب می‌نماید که تنها کسانی در معرض اثرات تحریم‌ها قرار می‌گیرند که در زمره افراد مسئول و تصمیم‌گیرنده به‌شمار می‌آیند. بنابراین، افراد عادی و غیرمسئول نباید از تحریم‌ها زیان ببینند. تحریم‌های اقتصادی هوشمند با هدف قرار دادن اشخاص مسئول، تا حدود زیادی به رعایت اصل تفکیک کمک می‌کنند (فرخ‌سیری، ۱۳۸۷: ۱). بسیاری از دادگاه‌های ملی و منطقه‌ای روندهای تحریمی اعمالی علیه افراد و شرکت‌ها را به چالش کشیده و بسیاری از نهادهای حقوق بشری نیز از تحمیل تحریم‌ها علیه افراد انتقاد نموده و معتقدند که در اعمال تحریم‌ها عملاً هنجارهای حقوقی نادیده گرفته شده است. انتقادات از تحریم‌های هدفمند شورای امنیت علیه افراد، نه تنها توسط دادگاه‌ها و نهادهای حقوق بشری مطرح می‌شود، بلکه توسط مجالس قانون‌گذاری به دولت‌ها فشار وارد می‌شود تا مانع تحمیل تحریم‌ها شده و اقداماتی در سطح بین‌المللی برای مقابله با تحریم‌های هوشمند علیه افراد را آغاز نمایند.^۱ در ماده ۱۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ حداقل، حق بر مالکیت به عنوان یک حق بشر به رسمیت شناخته شده و تضمینی در برابر سلب خودسرانه مالکیت ارائه شده است.... طبق بند یک ماده ۱۷ این اعلامیه هر فرد به تنهایی و نیز همراه با دیگران از حق مالکیت برخوردار است (زایدال هوهن فلدرن، ۱۳۸۳: ۲۶۰).

1. Addressing Challenges to Targeted Sanctions : An Update of the "Watson Report" prepared by Thomas Biersteker Sue Eckert Gasteyer Professor Senior Fellow Graduate Institute, Geneva Watson Institute, Providence - page 1
http://www.watsoninstitute.org/pub/2009_10_targeted_sanctions.pdf

ایجاد فهرست سیاه از افراد براساس قطعنامه‌های ۱۳۳۳ و ۱۳۹۰ مشکلات حادی را ایجاد کرده است. براساس چنین فهرست سیاهی، افراد تحریم‌شده متهم به اقدامات جنایی می‌شوند و به بیانی گفته می‌شود که چنین افرادی یا تروریست هستند یا وابستگان تروریست‌ها. اما از طرف دیگر ما دارای مکانیسم حقوقی بین‌المللی فعال برای بررسی صحت چنین اتهاماتی نیستیم و افراد بدون طی کردن روندهای حقوقی متهم می‌شوند و حق دفاع ندارند.^۱ لیکن به‌رغم تصریحات حقوقی فوق، در فهرست‌های ضمیمه قطعنامه‌های تحریمی، برخی از مسئولان و حتی افراد عادی ایرانی، بدون اثبات اتهام مورد تحریم واقع شده‌اند. این افراد آشکارا از بسیاری از حقوق اساسی خود مانند حق آزادی و امنیت شخصی، حق آزادی رفت و آمد، آزادی تجارت و کار، آزادی دفاع قضایی و دادخواهی عادلانه محروم شده‌اند.

نتیجه‌گیری

باتوجه به آنچه در مقدمه و متن آمد، بدون تردید اولاً ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت، اقدامی سیاسی، شتاب‌آلود و به دور از موازین و مقررات نظام حقوق بین‌المللی بوده است. ثانیاً شورای امنیت نیز نه تنها نسبت به اصلاح مسیر غیرحقوقی شورای حکام اقدامی نکرده، بلکه با توانی مضاعف چنین مسیر اشتباهی را ادامه داده است. در بررسی و تحلیل پرونده هسته‌ای کشورمان رویکرد سیاسی و غلبه سیاست بر حقوق بین‌الملل کاملاً مشهود است و بنیان قطعنامه تحمیلی علیه کشورمان، تلاش وافر را برای استیلای سیاست، قدرت و سلیقه خود بر منطق و تلاش‌های حقوقی-فنی کشورمان مصروف داشته‌اند. پرونده هسته‌ای کشورمان نشان می‌دهد که آمریکا و کشورهای همسوی آن براساس نظر کی. جی. هالستی از حقوق بین‌الملل صرفاً برای پیشبرد سیاست بین‌الملل سوءاستفاده کرده‌اند. حال آن که نهادهای فنی، حقوقی و تخصصی نظام بین‌الملل و همچنین نفس حقوق بین‌الملل برای تحقق نظام نوین جهانی عادلانه، منصفانه و مبتنی بر همکاری، همیاری و مشارکت تأسیس و مستقر شده‌اند (هالستی، ۱۳۷۳: ۶۴۶).

1. UN Targeted Sanctions, Legal Safeguards and the European Convention on Human Rights Author: Iain Cameron. Nordic Journal of International Law, Volume 72, Number 2, 2003, pp. 159-214(56)
<http://www.ingentaconnect.com/content/mnp/nord/2003/00000072/00000002/art00001>

دلایل موجهی برای اثبات قصور شورای امنیت در انجام وظایف آن براساس منشور سازمان ملل متحد، اساسنامه آژانس بین‌المللی، معاهده ان‌پی‌تی، موافقتنامه همکاری ایران و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، عرف بین‌الملل و اصول و قواعد آمره بین‌المللی وجود دارد که تشریح گردید. بر این اساس جمهوری اسلامی ایران اولاً حق دارد از اجرای خواست‌های شورای امنیت سر باز زده و ثانیاً اقدامات لازم به منظور احقاق حقوق کشورمان در نهادهای مستقل حقوقی را تعقیب نموده و مسئولیت بانیان قطعنامه و مجریان آن را اثبات نموده و خواستار غرامات مربوطه باشد. معاون حقوقی رئیس جمهور تأکید نموده است که دولت ایران اقدامات حقوقی لازم را انجام خواهد داد (مصاحبه خانم بداعی، ۱۳۹۱). آقای مجید جعفرزاده، رئیس مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری نیز اعلام داشته است که ایران دادخواستی علیه آمریکا و آن دسته از کشورهای اروپایی که تحریم‌های یک‌جانبه علیه کشورمان تحمیل کرده‌اند را تنظیم کرده‌است (مصاحبه آقای جعفرزاده، ۱۳۹۱). معاون پژوهشی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران نیز معتقد است حتی اگر رأی مجامع به نفع ایران نیز نباشد باید طرح دعوا شود تا دنیا در جریان وضعیت تلاش ایران قرار بگیرد (مصاحبه خانم امین‌زاده، ۱۳۹۱). امید داریم همان‌گونه که تلاش‌ها و برنامه هسته‌ای کشورمان دستاوردهای عظیمی در ابعاد مختلف علمی، فنی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی داشته است، این پرونده هسته‌ای، دانشجویان، محققان و اساتید حقوق بین‌الملل کشورمان را نیز توانمند ساخته و زمینه‌های لازم برای تلاش ایشان برای احقاق کامل حقوق حقه کشورمان را فراهم نماید.

منابع

الف) کتاب‌ها

۱. پورنوری، منصور و محمد حبیبی (۱۳۸۵)، حقوق بین‌الملل دریاها - کنوانسیون حقوق دریاها مصوب ۱۹۸۲، چاپ دوم، تهران: مرکز ملی اقیانوس‌شناسی، انتشارات مهد حقوق.
۲. زمانی، قاسم (۱۳۸۸)، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، - شخصیت مسئولیت و مصونیت، چاپ ششم، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، شهر دانش.
۳. زایدال هوهن فلدرن، آیگناس (۱۳۸۳)، حقوق بین‌الملل اقتصادی، ترجمه و تحقیق: سیدقاسم زمانی، چاپ دوم، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، شهر دانش.
۴. غریب‌آبادی، کاظم (۱۳۸۷)، برنامه هسته‌ای ایران: واقعیت‌های اساسی، چاپ اول، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

۵. کوشا، سهیلا (۱۳۸۹)، چالش‌های حقوقی، پیشگیری و مقابله با تروریسم هسته‌ای، چاپ اول، تهران: مرکز نشر علمی دانشگاه تربیت مدرس.
۶. هالستی، کی جی (۱۳۷۳)، مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه: بهرام مستقیمی و مسعود طارم‌سری، چاپ اول، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

ب) پایان‌نامه‌ها

۷. جباری، شهرام (۱۳۸۵)، اعتبار تصمیمات شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
۸. داوودی، علی‌اصغر (۱۳۸۹)، نقش شورای امنیت در برخورد با بحران‌های بین‌المللی در نظام نوین جهانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع).
۹. دوستی، جعفر (۱۳۸۶)، بررسی پیشنهاد‌های مربوط به اصلاحات ساختاری در شورای امنیت سازمان ملل متحد و آینده آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اداری و اقتصاد.
۱۰. رضایی پیشرباط، صالح (۱۳۸۶)، مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها ناشی از فعالیت‌های صلح‌آمیز، رساله دکترای حقوق بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی.
۱۱. لشگری، علیرضا (۱۳۸۳)، بررسی مشروعیت تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا و چندجانبه شورای امنیت از دید حقوق بین‌الملل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

ج) مجلات

- زمانی، قاسم (۱۳۸۵)، عملکرد شورای امنیت در پرونده هسته‌ای ایران از ارجاع تا تحریم، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۱۰.
- زمانی، قاسم و جمشید مظاهری (۱۳۹۰)، تحریم‌های هوشمند شورای امنیت در پرتو قطعنامه ۱۹۲۹: حفظ یا تهدید صلح، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۴۴.
- فرخ سیری، منصور (۱۳۸۷)، محدودیت‌های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم‌های اقتصادی، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۳۹.
- ممتاز، جمشید (۱۳۸۸)، تحریم اقتصادی و حقوق بین‌الملل عمومی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲۲.
- مجله سیاست خارجی، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۱.

د) مصاحبه‌ها و سخنرانی‌ها

- مصاحبه خانم بداعی با خبرگزاری فارس www.farsnews.com ۱۳۹۱/۷/۲۵
- مصاحبه آقای جعفر زاده با خبرگزاری ایرنا www.irna.ir ۱۳۹۱/۵/۸

- مصاحبه خانم امین‌زاده با خبرگزاری فارس www.farsnews.com ۱۳۹۱/۸/۲۹
- سخنرانی دکتر صالحی، وزیر امور خارجه در مجمع عمومی سازمان ملل متحد www.mfa.gov.ir ۱۳۹۱/۷/۱۱.
- مصاحبه دکتر جلیلی دبیر شورای امنیت ملی مندرج در خبرگزاری ایسنا www.isna.ir ۱۳۹۱/۳/۲۵.
- سخنرانی دکتر جمشید ممتاز در مرکز مطالعات عالی بین‌المللی دانشگاه تهران، مؤسسه حقوق بین‌الملل پارس، ۱۳۸۸/۲/۱۴.
- مصاحبه البرادعی با سایت خبری سی ان ان در تاریخ ۱۳۸۱/۹/۲۲ به آدرس:
<http://edition.cnn.com/TRANSCRIPTS/0212/13/lt.01.html>
- مقاله آقای حسینی، سفیر ایران در ایتالیا به تاریخ ۱۳۹۱/۵/۱۳ مندرج در www.isna.ir

ه) سایت‌های تحلیلی و خبری

- خبرگزاری فارس www.farsnews.com
- باشگاه خبرنگاران جوان www.irib.ir
- سایت اطلاع رسانی دولت www.dolat.ir
- سایت ریاست جمهوری www.president.ir
- سایت مجلس شورای اسلامی www.parliament.ir
- سایت وزارت امور خارجه www.mfa.gov.ir
- خبرگزاری دانشجویان www.isna.ir
- سایت خبری - تحلیلی انتخاب www.entekhab.ir

و) موازین و مقررات مبتنی بر معاهدات عام و خاص

- منشور سازمان ملل متحد
- اساسنامه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی
- معاهده منع آزمایش‌های سلاح‌های هسته‌ای
- موافقت‌نامه پادمان بین ایران و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی
- اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری
- اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی
- کنوانسیون‌های حقوق تجارت بین‌الملل
- اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸
- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶

(ز) منابع لاتین

- Assessing the Effectiveness of UN Targeted Sanctions (A Seminar Paper on Legal Crisis Mangement and Conflict Settlemnt) – Ruth Muithuiya Iragu. 31st May 2010.
http://ils.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/legal_studies
- The Limits of Economic Sanctions under International Law: The Case of Iraq Boris Kondoch. <http://www.casi.org.uk/info/kondoch01.pdf>
- Deploying Sanctions while Protecting Human Rights: Are Humanitarian “Smart” Sanctions Effective? Ella Shagabutdinova and Jeffrey Berekjian Journal of Human Rights, 6:59–74, 2007
<https://www.ucdc.edu/sites/default/files/uploads/documents/Academic/Courses/V12SB/smartsanctions.pdf>
- Targeted Sanctions: A Policy Alternative? by Gary Clyde Hufbauer and Barbara Oegg, Peterson Institute for International Economics.
<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=37>
- Addressing Challenges to Targeted Sanctions: An Update of the “Watson Report” prepared by Thomas Biersteker Sue Eckert Gasteyger Professor Senior Fellow Graduate Institute, Geneva Watson Institute, Providence.
http://www.watsoninstitute.org/pub/2009_10_targeted_sanctions.pdf
- UN Targeted Sanctions, Legal Safeguards and the European Convention on Human Rights Author: Iain Cameron. Nordic Journal of International Law, Volume 72, Number 2, 2003 , pp. 159-214(56)
<http://www.ingentaconnect.com/content/mnp/nord/2003/00000072/00000002/art00001>
- www.unctad.org
- www.un.org/ecosoc
- www.cnn.com
- www.ohchr.org